

ЯНГИ ТУРДАГИ ГИЁХВАНДЛИК ВОСИТАЛАРИНИНГ ТУЗИЛИШИ, ТУРЛАРИ ВА КРИМИНОЛОГИК ТАҲЛИЛИ.

Файзуллаев Дилшод Одилбекович

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15421418>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 05-May 2025 yil

Ma'qullandi: 10-May 2025 yil

Nashr qilindi: 15-May 2025 yil

KEY WORDS

Масалан: 2020 йилда 3941 га, 2021 йилда 4182 га, 2022 йилда 5825 га, 2023 йилда 6204га, 2024 йилда ўсиш билан (8373 факт) йилдан йилга ортиб борган

ABSTRACT

Гиёҳвандлик- ҳозирги вақтда бутун дунёда асосий муаммолардан бири ҳисобланади. Гиёҳвандлик кўпинча ёшларга таъсир қиладиган касаллик бўлганлиги сабабли, бу ҳолат келажак авлодлар саломатлигига катта хавф туғдиради

Гиёҳвандлик- ҳозирги вақтда бутун дунёда асосий муаммолардан бири ҳисобланади. Гиёҳвандлик кўпинча ёшларга таъсир қиладиган касаллик бўлганлиги сабабли, бу ҳолат келажак авлодлар саломатлигига катта хавф туғдиради. Криминалоглар аҳолининг турли қатламларида, гиёҳвандлик воситаларини ишлаб чиқариш, савдоси ва улардан фойдаланиш жиноятчиликнинг ўсишига ёрдам берувчи омиллардан бири эканлигини айтишган. Статистик маълумотларга кўра жиноятчилик даражаси бўйича, гиёҳванд моддаларнинг ноқонуний айланиши соҳасидаги жиноятлар сонида 2020 йилдан бошлаб ўсиш кузатилмоқда. Масалан: 2020 йилда 3941 га, 2021 йилда 4182 га, 2022 йилда 5825 га, 2023 йилда 6204га, 2024 йилда ўсиш билан (8373 факт) йилдан йилга ортиб борган. Гиёҳвандликка қарши курашда ҳам миллий ҳам халқаро ҳамкорлик бўлишига қарамасдан бугунги кунда бутун дунёда гиёҳвандлик, тақиқланган моддалар савдоси билан боғлиқ жиноятлар ўсишда давом этиб, гиёҳвандликнинг ўзига хос "ўчоқ нуқталари" шаклланимоқда, уларнинг жойлашуви ва табиати бир қатор хусусиятлар(айниқса, геосиёсий, ижтимоий-иқтисодий, маданий-тарихий)га боғлиқ, маълум бир вақт оралиғида, муайян ҳудуд(ҳам сиёсий, ҳам географик)га хос. Амалга оширилаётган давлат сиёсатининг асосий мақсади Ўзбекистон Республикасининг 2028 йилгача гиёҳвандликка қарши давлат сиёсати бўлган давр) гиёҳвандлик таҳдидига қарши туришдир . Гиёҳванд моддалар савдоси жиноятлари юқори даражада латент ҳисобланади, шунинг учун ноқонуний савдонинг турли жиҳатларини ўрганиш гиёҳвандлик воситалари, унинг таркибий (тури) таркиби аниқса, маълум бир минтақа контекстида тегишли. Шу муносабат билан гиёҳвандлик жиноятларининг минтақавий ҳолатини (шу жумладан, ноқонуний истеъмол қилинадиган гиёҳвандлик воситалари таркибини) ўрганиш катта аҳамиятга эга, чунки ҳудудларда бундай жиноятлар содир этилишининг ушбу маълумотларга асосланиб,

ҲМҚО маълум бир ўзига хос хусусиятларини аниқлаш ва унга қарши курашишнинг энг оқилона ечимини аниқлаш фактларни маълум қилади. Гиёҳванд моддаларнинг тарқалишига қуйидаги омиллар сабаб бўлиши мумкин:

- 1) гиёҳванд моддаларни истеъмол қилиш қулайлиги;
- 2) Айрим мамлакатлардан "гиёҳванд моддалар оқими"нинг мавжудлиги;
- 3) гиёҳванд моддалар савдоси ва уюшган жиноятчиликнинг бирлашиши;
- 4) мансабдор шахсларнинг коррупцияси.

Ҳозирги вақтда гиёҳвандлик воситаларининг савдоси кенг тарқалган турларига қуйидагилар киради: марихуана (ва нашанинг бошқа ҳосилалари), МДМА (екстази, моллй), кокаин, героин, амфетамин, меффедрон, метадон. Бугунги кунда синтетик гиёҳванд моддалар ноқонуний бозорда катта улушга эга бўлиб, мусодара қилинган гиёҳванд моддаларни 52 фоизини ташкил қилади. "Синтетика" нинг асосий қисми меффедрон, шунингдек Н-метил-эффедрондир ва унинг ҳосилалари, кўпгина давлатларда яширин лабораторияларида ишлаб чиқарилади. Наша ҳозирги кунда жуда кенг тарқалган дори. Ушбу турдаги гиёҳванд модданинг оммалашиши, истеъмолининг юқори даражаси, унга ўлган талабни оширади. Гиёҳванд моддаларнинг энг кенг тарқалган турларидан яна бири бу кокаин бўлиб, уни таърифлашда Афғонистондаги бу махсус тадқиқотларда таъкидланганидек гиёҳвандлик лабораториялари алоҳида рол ўйнайди. Шуниси эътиборлики, ҳозирда кокаинни истеъмол қилиш ҳолатлари ҳам мавжуд. Бу жуда кам учрайди, аммо бу ҳаракат усуллари жуда хилма-хилдир (улардан энг хавфлиси инъекция қилиш йўли, чунки бу усулда организмга турли инфекцияларни киритиш хавфи юқори). Албатта, гиёҳванд моддаларни истеъмол қилиш кўлами ва усуллари ҳар бир мамлакатда фарқ қилади. Умуман гиёҳванд моддаларни истеъмол қилиш жинс бўйича ўрганилганда, кўпинча бундай хлатлар эркакларда учрайди. Шу муносабат билан гиёҳвандлик воситаларининг тури ва тузилиши ҳақида илмий қарашни шакллантириш кўп жиҳатдан уларнинг истеъмолчисининг жинси хусусиятлари билан белгиланади. Гиёҳвандлик воситалари янги турларининг пайдо бўлиши ва тарқалиши улардан фойдаланиш қулайлиги билан чамбарчас боғлиқлиги билан ахамиятли, чунки гиёҳванд моддаларни истеъмол қилиш усули қанчалик содда бўлса, унинг кенгроқ тарқалиши шунчалик юқори бўлади. Рўйхатда келтирилган тақиқланган моддалар дунёнинг барча минтақаларида жумладан Шимолий Америка ва Океания давлатларидан ва ривожланган Европа мамлакатларида ҳам кенг тарқалган. Дунёда гиёҳванд моддаларнинг ноқонуний тарқалиши билан боғлиқ вазият мураккаб эканлиги, ўз навбатида республикамизда гиёҳванд моддалар билан боғлиқ вазиятга ҳам катта таъсир кўрсатади.

Гиёҳванд моддаларни истеъмол қилувчилар сони дунёда ҳар йили ўртача 30 минг кишига кўпаяди. Уларнинг катта қисми героинга қарамликдан азият чекади. Истеъмол қилинадиган тақиқланган моддалар қаторининг кенгайиши билан янги турлари деярли ҳар йили ёки ҳатто ҳар ойда пайдо бўладиган, уларни тайёрлашнинг янги усуллари ҳам пайдо бўлади, бу маълум даражада ушбу моддалар рўйхатининг тузилишини ўзгартиришга таъсир қилади. Шунингдек, гиёҳванд моддалар саноати ва уюшган жиноятчиликнинг уйғунлиги гиёҳванд моддалар савдоси ва трансмиллий жиноятларнинг мавжудлигида катта рўл ўйнайди. Бундан ташқари, бу кўпинча давлат

ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларида коррупциянинг жиддий намоён бўлиши фонида содир бўлади. Гиёҳвандлик воситаларининг қонуний айланиши устидан назоратни амалга ошириш ва уларнинг ноқонуний айланишига қарши курашишга маълум бир ҳудудда талаб қилинадиган кўпроқ гиёҳвандлик воситаларини этказиб бериш таъсир қилиши мумкин. Албатта, бундай омиллар нафақат гиёҳвандлик миқдорини ошириш, балки уларнинг янги турлари пайдо бўлиши учун ҳам қилади. Гиёҳванд моддаларни истеъмол қилувчилар орасида янги турдаги синтетик гиёҳвандлик воситалари кенг тарқалган, бу кўп жиҳатдан янги турдаги гиёҳванд моддаларни "татиб кўриш" истаги билан боғлиқ, чунки илгари истеъмол қилинганлари эндиликда олдингидай хисини уйғотмайди. Бу ҳолатлар ушбу жараёнда гиёҳвандлик воситалари турларининг хилма-хиллигини доимий равишда кенгайтиришда муҳим рўл ўйнайди. Шундай қилиб, маълум бир ҳудудда гиёҳванд моддаларни истеъмол қилиш динамикаси айрим турдаги гиёҳванд моддаларни кузатиш, шу турдаги ҳуқуқбузарликларни олдини-олиш тадбирларининг самарадорлиги учун катта аҳамиятга эга, чунки бунинг натижасида ҳуқуқни муҳофаза қилиш орган ходимлари гиёҳванд моддаларни мусодара қилишнинг энг тез-тез учрайдиган ҳолатларини аниқлашлари мумкин бўлади, бунинг асосида улардан фойдаланишнинг хилма-хиллиги тўғрисида хулоса чиқариш мумкин бўлади. Шунинг учун ҳуқуқни муҳофаза қилиш орган ходимлари ўз фаолиятида барча турдаги гиёҳвандлик воситаларини ноқонуний айланишини доимий равишда кузатиб боришлари керак. Шу муносабат билан қора бозорда рентабеллиги юқори, адекват талаблар ва профилактика тадбирларини самарали ташкил этиш учун гиёҳвандлик воситалари истеъмолчисининг энг кўп эътирозига эга бўлган энг кенг тарқалган ва потентсиал хавфли турларини аниқлаш мақсадида, тарқалаётган дори воситаларининг тузилишини таҳлил қилиш зарур.